

nek egyaránt meghatározója. Ratzky Rita Illyés Gyula Petőfi-képéről írt tanulmánya rálátást ad az Illyéstől a tankönyvekbe vett idézetek mélyebb összefüggésére. Illyés Petőfit költészet és jellem összefüggésében látja. Művészi hitvallása szerint: „Nem lehet igaz író az, aki nem igaz ember” vagy: „a jellem hitelesítheti a szót”. Ez az alapelve érvényesül a Petőfi-életmű feldolgozásában. Illyés munkájában egy hiányosságra mutat rá a tanulmányíró: hiányzik belőle „a vívódó költő ábrázolása. (...) Petőfi harmóniája, épsége kiküzdött kételemek, szorongások legyűrésével született meg”. A tanárok pedig épp itt hozhatnák közel a költőt a diákokhoz. Ha a Petőfi-arc

formálódási folyamatára nem hívjuk fel a figyelmet, „akkor egyénisége fényévekre kerül a modern embertől, és nem csodálkozhatunk azon, hogy az a korosztály, amelyben még elevenen él a kételkedés ösztöne, nem a problémátlannak mutatott alkotók iránt érdeklődik.” Ratzky Rita tanulmánykötete ehhez sokrétű és az oktatásban is felhasználható anyagot kínál.

RATZKY RITA: *De méreg a dal édes méze.* Széphalom Könyvműhely, Bp. 1996.

**Bircsák Anikó**

## Az újrafeltárt hagyomány

„Végül is egyetlen érv hozható fel: jobb olvasni, mint nem olvasni a klasszikusokat.”

*Italo Calvino*

*„Anakreón a 3. században élt, római költő volt és a spártaiakhoz írt harci dalokat.” „Szapphó egy leszboszi istennő volt, akihez sok szerelmi költeményt írtak.” „A görögöknek az a jelentősége, hogy ők alapozták meg az összes műfajokat az eposztól a verslábakig.” „A középkorban az egyház elnyomta a kultúrát, de az egyház fellázadt ez ellen.”*

*E meghökkentő idézeteknél még meghökkentőbb az a tény, hogy korántsem gyöngébb előmenetelű kisgimnazistáknak vagy szakközépiskolásoknak a szokásosnál is rosszabbul sikerült dolgozataiból gyűjtöttük őket: egytől egyig olyan érettségizett vagy érettségi előtt álló budapesti fiatalok felvételi előkészítőn írott tesztjeiből származnak, akik az ELTE magyar nyelv és irodalom szakára szeretnének bejutni.*

Messzire vezetne annak taglalása, hogy még az átlagosnál jobb föl-készültségű diákok körében is miért szorítkozik az antik irodalmak ismerete néhány, az *Odüsszeiáról* és az *Antigonéről* évtizedek óta öröklődő tankönyvívű frázis mechanikus ismételtetésére. A következők viszont szembeszökők, és nem is csak közvetlenül a jelenkori irodalomértésünk látóköréből amúgy is lassanként kihullani tűnő ókori szerzők tekintetében.

Súlyos nehézségekbe ütközik ugyanis az a tanár, aki a magyar klasszikusokról nem, vagy nem kizárólag életrajzi adatok fölso-

rakoztatásával, illetve az életrajz illusztrációjaként elgondolt művek reprodukív „elemzése” révén kívánna némi képet adni. Csakhamar szembesülnie kell azzal, hogy diákjai számára *Berzsenyi* költeményei nem többek értelmezhetetlen hieroglifáknál, hogy – az exegi monumentum évezredes topikájáról nyilván mit sem sejtve – *Zrínyi Peroratiójába* egy gögös főúr visszataszító öntetszelgését olvassák bele, hogy a *Lilladalok* némelyikének anakreóni szenírozása előtt értetlenül állnak, hogy *Babitsot* sokan olyan „öncélú formaművészek” tekintik, akinek művei ennek okán nélkülöznek

minden „gondolati tartalmat”. Mitológiai, bibliai jelképek, allúziók a megértésben játszott kulcsszerepe helyett mindinkább az ingardeni értelemben vett üres helyek funkciótlanságát kénytelenek betölteni a (félre)értelmezett szövegekben.

Példákat bőségesen lehetne sorolni *Bornemissza Elektrájától* egészen *Weöres* vagy *Kovács András Ferenc* költészetéig, mindenesetre keserves tapasztalat, hogy – nemegyszer éppen az antik irodalmi hagyomány feledésbe merülése miatt – a magyar, s persze az európai kánon tetemes része is mintegy holt nyelven íródott szövegek archívumához kezd hasonlatossá válni.

Ma már válogatni lehet az ókor és középkor, divatos szóval élve az alteritás irodalmát tárgyaló, a legkülönbözőbb iskolatípusok számára készült középiskolás tankönyvek között. Koncepciójuk, elméleti előfeltevéseik, metodikájuk, terjedelmük és színvonaluk szerint sok mindenben különböznek egymástól, egyetlen, ám annál neuralgikusabb ponton viszont az alternatívitás alig-alig érvényesül: szinte mindegyikük kitüntetett, vagy majdhogynem kizárólagos szerepet juttat az *Odüsszeiának*, az *Antigonének*, csakúgy a középkor és reneszánsz esetében *Villonnak* és *Shakespeare-nek*, míg nemcsak más, jelentős életművek, hanem egyenesen egész műfajok teljes egészében kimaradnak az anyagból. Ötletszerűen kiragadva: *Mohácsy Károly* munkája kereken harminc oldalt szentel *Szophoklész*nek, de *Aiszkhülosz*nak és *Euripidész*nek épphogy a nevével találkozunk, holott ez utóbbi szerző meghatározó módon jelölte ki az európai tragédia alakulásfolyamatának útjait. Még rosszabbul jár azonban, a legtöbb tankönyvben említést sem nyerve, az eposznál és a tragédiánál sem hatástörténeti szerepére, sem esztétikai kvalitásaira nézve nem kisebb jelentőségű antik ékesszólás, történetírás, hogy az ókeresztény irodalom ma már alig ismert gazdagságáról vagy a középkor lírájáról, epikájáról ne is beszéljünk.

Pedig – megint csak egyetlen példa – az antik prózával, a ma már szinte egzotikus szerzőnek számító *Thuküdidész*szel, *Cicero*val, *Tacitus*szal való ismerkedés nem-

csak *Pázmány* vagy *Kölcsey* beszédeinek logikáját segíthetne megközelíteni, hanem sok egyéb mellett *Eötvös József*, *Kemény Zsigmond* rendre olvasatlanul maradó regényeinek mind idegenebbé váló retorikájához is kulcsot adhatna.

Mindezen szempontok alapján *Bollók János* nemrégiben napvilágot látott irodalomkönyvét nyugodtan nevezhetjük hiánypótlónak. A szerző ugyanis, szakítva az eluralkodott tankönyvírói gyakorlattal, a régiség kánonjainak minden eddiginél részletesebb, rendszeresebb, főként pedig kiegyensúlyozottabb szemléletű bemutatására törekszik.

Nemcsak az számít újdonságnak, hogy a görög mellett jelentőségéhez mért terjedelmet kap a római, valamint a középkori irodalom is, melyek legtöbb esetben csak mintegy függelékként szerepelnek görögség és reneszánsz közé beékelve, hanem főként abban, hogy az egyes korszakok minden fontos jelensége, minden paradigmatis élelműve bemutatattatik, a Szemelvények az ókor (középkor) reneszánsz irodalmából típusú fejezetek helyett lényegre törő, de a maga keretei között teljességre törekvő irodalomtörténetet kapunk.

Így anélkül, hogy a homéroszi eposzok, az *Oidipusz király* vagy a *Rómeó és Júlia* megfelelő mélységű és terjedelmű értelmezésén fogyatkozás esnék, bőséges ismertetést nyer a görög líra, *Hésziodosz*, *Hérodotosz* és *Thuküdidész* élelműve csakúgy, mint a római vagy középkori történetírás, a hellenizmus irodalma éppúgy, mint *Plautus*, *Terentius* vígjátékai – mindmegannyi olyan mű, melyekről más tankönyvekben alig esik szó. Különösen örvendetes *Szophoklész* mellett a tragikus triász másik két tagjának méltatása: olyan, hatástörténetileg is kiemelkedő jelentőségű művek, mint a *Hippolütosz* és a *Médeia* joggal kérhetnek helyet a középiskolás tananyagban, s *Madách Civilizátorára* vagy az *Arany*-élelmű szerves részét képező műfordításokra gondolva egyáltalán nem tűnik túlzásnak az *Arisztophanész*nek szentelt fejezet sem.

Hasonlóan jelentős újdonság – s ezt a munka egyik fő erényének tekinthetjük – a római irodalomnak a görögével csaknem azonos részletességű bemutatása. Mert míg

közhelyszámba megy azt emlegetni, hogy egyetlen más irodalom sem gyakorolt a magyarra oly hosszú ideig oly sokrétű hatást, a latinoktatás elsorvasztásával sorra estek ki a köztudatból azon szerzők és művek, melyek alapos ismerete nélkül hagyományértünk pótolhatatlan fogyatkozásokat szenved. Főlősleges itt újból példák sorolásába kezdeni: a Kufsteinben *Tacitust* olvasó, *Sallustius* magyarításával negyven évig kísérletező *Kazinczy*; a hóvihárban Horatiust deklamáló *Petőfi*, vagy a háború előestéjén *Vergilius* bukolikáit újrairó *Radnóti* alakjának földidézése talán vethet némi fényt a római és a magyar irodalom közti évezredes párbeszéd intenzitására. *Ovidius*, *Livius*, Cicero művei állandó inspiráló erőként egészében máig sem fölmért hatással befolyásolták irodalmunkat. Nagyon is megalapozott tehát az a szemlélet, amely e feledésfélben lévő auctoroknak is külön fejezetet szán, *Catullus*, *Horatius* és *Vergilius* életművét pedig a szokottnál nagyobb terjedelemben elemzi.

Pozitív többlettel gazdagodott a középkort tagláló rész is. Nem annyira az ókeresztény szerzőkre gondolunk itt elsősorban, akik a korábbi tankönyvekben ideológiai okokból érthetően nem szerepelhettek, inkább a magyarországi latin irodalomra, melyet – kevésbé érthető módon – a frissebb munkákban sem találunk, hacsak nem néhány mondattal elintéztve. Fölötte meglepő ez, hiszen legalábbis *Horváth János* óta általánosan elfogadott nézet e műveket irodalmunk szerves részének tartani. Hiánypótló tehát, mégpedig igen súlyos hiányt pótló az a fejezet, melyet

a szerző latin nyelvű legendáinknak, esztétikai szempontból sem alábecsülendő krónikáinknak és gesztáinknak szentel, hiszen diákjaink mindeddig joggal gondolhatták – és sajnos gondolják ma is –, hogy a középkor Magyarországon a *Halotti Beszéd*en és a *Mária-siralmon* kívül semmit sem írtak.

De az eddigieknél jóval árnyaltabb képet kapunk a korabeli európai irodalomról is: a *Roland-* és *Nibelung-ének* alapos elemzése, a himnuszköltészet, a legendairodalom, a trubadúrlíra bemutatása mellett betekintést nyerhetünk az ún. populáris regiszterbe sorolható műfajok, így a *Trója-* és *Sándor-regények* világába is.

A főntebb elmondottak alapján talán úgy vélhetnénk, hogy a gimnáziumok első osztályához képest túl nagy anyagot átfogó, túllontúl magas elvárásokkal föllépő tankönyvről van szó. A mű azonban, minden tudományos megalapozottsága mellett is rendkívül világos, könnyen olvasható stílusban íródott, szerencsésen elkerülve mind a szak- tudományos terminusok indokolatlan halmozását, mind a szubjektív-lirizáló írásmódból következő üresjáratokat és terjen-gösséget. S épp az áttekinthetően tagolt, tömören megírt szövegnek köszönhetően a kötet, a földolgozott anyag gazdagsága ellenére is alatta marad a szokásos terjedelemlenek. Ezért is tűnik meghökkentőnek, hogy a kiadó, mint azt a recenzens megtudta, az utolsó, reneszánszról szóló részt, éppen terjedelmi korlátokra hivatkozva, némileg lerövidítve jelentette meg. Talán nem árt hangsúlyozni, hogy még e megkur-

*Nemcsak az számít  
újdonságnak, hogy a görög  
mellett jelentőségéhez mért  
terjedelmet kap a római,  
valamint a középkori  
irodalom is, melyek legtöbb  
esetben csak mintegy  
függelékként szerepelnek  
görögség és reneszánsz közé  
beékelve, hanem főként  
abban, hogy az egyes  
korszakok minden fontos  
jelensége, minden  
paradigmatikus életműve  
bemutattatik, a Szemelvények  
az ókor (középkor)  
reneszánsz irodalmából  
típusú fejezetek helyett  
lényegre törő, de a maga  
keretei között teljességre  
törekvő irodalom-  
történetet kapunk.*

titott változatból is megtudhatjuk mindazt a reneszánszról, amit más, közkezen forgó tankönyvekből, csak éppen azok a pozitívumok nem érvényesülhettek esetenként, mint például a reformációt tárgyaló fejezetben, melyek a munka egészét oly értékessé teszik. Az sem volt a kiadó részéről szerencsés lépés, hogy a Mohácsy-féle tankönyv pár éve megjelent – immár nem a legújabb – kiadásával összetéveszthetően hasonló kivitelben (csak a borító színe más, tipográfiaja és ábrái ugyanazok) dobta a könyvet piacra, hiszen nem ártott volna, ha e mű sok tekintetben egyedülálló jellege a kivitelezésben is érvényesül.

Köztudott, és legkiválóbb kutatóink által is lépten-nyomon hangoztatott tény, hogy az elmúlt évtizedek politikai-szemlelmi diktatúrája kevés tudományágnak ártott úgy, mint az irodalomtörténet-írásnak. Az átideologizáltság és a cenzúra azután

az oktatásban is meghozta a maga eredményét: a szemléleti torzulások és korszerűtlenség mellett azt is, hogy a marxista üdvtörténetbe nehezen beilleszthető művek, irányzatok alig-alig kerülhettek be a tananyagba.

Az alétheia szó görögül igazságot, eredeti értelmében pedig el-nem-rejtettséget, el-nem-feledettséget jelent. Bollók János könyve, úgy tűnik, nem kis részben járulhat hozzá elrejtett, és csaknem el is felejtett irodalmi hagyományunk újrafeltárása által a felnövekvő nemzedékek immár teljesebb irodalomismeretéhez.

---

BOLLÓK JÁNOS: *Irodalom középiskolák számára*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1996.

---

*Simon L. Zoltán*

## Gyermekek a múzeumban

*Az érdeklődő pedagógusok és szakemberek örömeire újabb kötettel gyarapodott a múzeumpedagógia hazai szakirodalma. A Tárogató Kiadó gondozásában jelent meg 1997. végén a Gyermekek a múzeumban című múzeumpedagógiai olvasókönyv dr. Foghtűy Krisztina és Harangi Anna szerkesztésében.*

A mostani kiadványt megelőző *Múzeumpedagógia – Útmutató pedagógusok számára* című munkában a szerzők a múzeumpedagógia elméleti kérdéseivel, külföldi és hazai helyzetével foglalkoztak. Ennek folytatásaként került kiadásra ez a könyv, amely művész-tanárok, a közművelődés fővárosi szakemberei által a múzeumokban, képességfejlesztő műhelyekben folyó pedagógiai munka módszertani tapasztalatainak összegzését adja.

A kötet bevezető tanulmányában dr. Foghtűy Krisztina az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Neveléstudományi Tanszékén folyó múzeumpedagógiai képzést mutatja be, számos hasznos módszertani ötletet, útmutatást nyújtva a hallgatók és a pedagógusok tevékenységéhez.

Elsősorban olyan típusú foglalkozásokat szerveznek, melyek segítségével a hallgatók megismerkedhetnek a múzeumok történetével, gyűjteményeivel, változatos múzeumi munkaformákkal, és lehetőségük adódik múzeumi órák és tanórán kívüli gyermekfoglalkozások megtartására is. A tanulmányt rendkívül hasznos mellékletek egészítik ki, melyek tartalmazzák a múzeumpedagógiai speciálkollégium munkaprogramját az 1996–1997. tanév két félévére, valamint egy hallgatóknak ajánlott irodalomjegyzéket is.

A múzeumok többségében működő közművelődési osztályok, csoportok egyik feladata az oktatási intézményekkel való kapcsolattartás, a gyerekek és a pedagógusok érdeklődésének felkeltése színes múzeumi, közművelődési programok segítségével.